

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA (CONTROL ARQUEOLÒGIC) AL C/ NOU
DE ZURBANO 2-6, DE BARCELONA

Data de la intervenció: 3-14 d'octubre de 2005

CODI MHCB: 128/05

Miriam Esqué Ballesta

FITXA TÈCNICA

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Carrer Nou de Zurbano, 2-6
UBICACIÓ	Districte de Ciutat Vella Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ITC)	X: 431168.76 Y: 4581414.45 Z: 5.74 m.s.n.m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	3 i 4 d'octubre de 2005
PROMOTOR	FECSA-ENDESA
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Miriam Esqué Ballesta

INDEX

1. INTRODUCCIÓ
2. SITUACIÓ GEOGRÀFICA
3. ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS
4. METODOLOGIA
5. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS
6. CONCLUSIONS
7. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA
8. DOCUMENTACIÓ FOTOGRAFICA
9. UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES
10. BIBLIOGRAFIA

1.INTRODUCCIÓ

Amb motiu de les obres de canalització en rasa d'una línia subterrània de baixa tensió (número d'obra: 147297) al c/ Nou de Zurbano, per a una estesa de cable amb l'objectiu de connectar-la a la línia ja establerta, a càrrec de l'empresa **Fecsa/Endesa-Espelsa**, es va realitzar un control arqueològic de les obres segons ho requeria el projecte d'intervenció.

Les obres preveien l'obertura d'una rasa d'aproximadament 35m de llargada x 40cm d'amplada, amb una profunditat màxima de 60cm, durant els dies 3 i 4 d'octubre de 2005. Donada la importància arqueològica i històrica d'aquesta zona es va prendre la decisió d'efectuar un control arqueològic a càrrec de l'empresa **ATICS S.L.**, sota la direcció tècnica de l'arqueòloga **Miriam Esqué Ballesta**, amb l'objectiu d'efectuar un control de les obres a realitzar per tal de detectar, documentar i així realitzar un estudi de les possibles restes conservades al subsòl, amb el corresponent recull de la informació històrica necessària per tal d'ampliar els coneixements vigents de la ciutat sobre èpoques anteriors, i finalment l'avaluació de les restes que podrien quedar afectades per les obres .

Per tal de dur a terme els objectius previstos en el projecte d'actuació, i efectuar un control arqueològic per a documentar possibles restes arqueològiques conservades al subsòl que poguessin quedar afectades per les obres, es va procedir a obrir una rasa de 35m de llargada aproximadament per 40cm d'amplada i amb una profunditat màxima de 60cm.

Inicialment es va procedir a l'extracció de les lloses que formen el paviment del carrer, de 70x40 cm amb un gruix de 4'5cm, juntament amb la seva preparació de formigó d'uns 30cm de potència. Un cop realitzada aquesta tasca, es va dur a terme el buidat de la rasa de forma manual per part del personal de l'obra al llarg de la totalitat del tram, sota el corresponent control arqueològic.

L'actuació arqueològica es va centrar, d'una banda, en el control visual de la realització dels treballs mecànics i de l'excavació de la rasa per part del personal de l'obra i, per l'altra, en l'excavació manual per part de la direcció tècnica quan les característiques de la terra extreta o l'aparició d'estructures construïdes així ho requerien.

2. SITUACIÓ GEOGRÀFICA

Els orígens de la ciutat de Barcelona se situen al Mont Tàber, molt a prop del mar i dominat al sud pel promontori de Montjuïc, que facilita la defensa del seu litoral. Ben aviat, però, els límits s'anaren expandint pel pla, on només s'aixequen, cap al nord, els turons de Monterols, el Putxet, la Creueta, el Carmel, la Muntanya Pelada i el turó de la Peira.

Des del punt de vista urbanístic, podem diferenciar tres zones dins la ciutat.:

1. El nucli antic, prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc, que restà emmurallat fins la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Aquest espai inclou:
 - a) Un nucli central conegut com a barri gòtic que correspon a la primitiva ciutat romana.
 - b) Un seguit de petites viles al seu voltant que es van formar en època medieval i que van quedar incloses dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar i de la Mercè.
 - c) Els sectors de la Rambla i el Raval que començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins el tercer recinte fortificat de la ciutat que es bastí al llarg de la segona meitat del segle XIV.
2. Un seguit de pobles que neixen entorn de la ciutat i que n'acabaran formant part a finals del segle XIX.
3. Per últim hi trobem l'Eixample, una àmplia zona quadriculada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX, seguint el Pla d'Ildefons Cerdà, quan ja s'havien enderrocat les muralles que impedièn el creixement urbanístic de Barcelona.

3.ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS

3.1. La ciutat de Barcelona.

La història de la ciutat de Barcelona sembla que arrenca d'un primitiu poblat ibèric, situat al promontori de Montjuïc. Ja des d'època romana la ciutat esdevé un centre de gran importància, la ciutat de *Barcino*, situada al cim del mont Tàber, geològicament un paleorelleu exhumat en retrocedir gradualment el *turó Barcelona*, on actualment hi ha la Plaça Sant Jaume i la Catedral. Fou sobre aquest turó on s'ubicà la ciutat romana en època d'August, i la Plaça Sant Jaume respon a la probable ubicació del *forum* de la ciutat.

Com a conseqüència de l'augment de població que es produeix ja des de començament del s. IX , s'urbanitzà una part del territori que ocupava fora del recinte de les muralles romanes, i així neixen els nous nuclis de població anomenats *vilanoves* al voltant de centres d'ordre econòmic o religiós.

L'eclosió d'aquestes *vilanoves* va generar la necessitat de protegir-les dins d'un recinte fortificat, la construcció del qual es va iniciar durant la segona meitat del segle XIII. Els seus límits, tal i com els coneixem actualment, eren aproximadament els següents: la Rambla, carrer de Fontanella, carrer de Trafalgar, passeig de Lluís Companys i passeig de Picasso¹.

A les darreries del s. XII i durant els primers anys del s. XIII, la ciutat començà a tenir greus problemes d'espai, situació que es va traduir en l'increment urbanístic fora de la ciutat emmurallada, sobretot en direcció cap al mar. Davant d'aquest fenomen, l'interior de la ciutat no sembla patir gaires modificacions. Un dels canvis fonamentals que va revolucionar l'estructura urbana del moment va ser la construcció l'any 1260 d'una nova muralla feta per encerclar i protegir els diferents nuclis poblacionals nascuts entorns dels centres religiosos situats fora les muralles romanes.

La desamortització dels convents duta a terme durant el s.XIX va ocasionar una nova transformació urbana que va afectar el centre de la ciutat.

¹ HUERTAS i RODRÍGUEZ, 2000, pàg. 16-17.

Amb l'enderroc d'esglésies i convents i la supressió dels seus cementiris es van generar nous espais lliures que es van aprofitar per construir i urbanitzar places públiques com la de Sant Jaume, la plaça Reial i d'altres.

El seguiment arqueològic que s'ha efectuat, i del qual n'és objecte aquesta memòria, s'ha dut a terme al carrer Nou de Zurbano i la Plaça Reial, que es troben dintre de la ciutat medieval de Barcelona i de l'àrea de gremis artesanals.

Els artesans, agrupant-se en barris, marquen la toponímia de la trama urbana de carrers de la ciutat, ja que exercien gran part de la seva feina al carrer, com és el cas del carrer Escudellers, on desemboca el carrer on es realitza la intervenció, així com els carrers dels voltants.

La Plaça Reial² construïda entre 1850 i 1859 sota una claríssima manifestació d'urbanisme napoleònic, juntament amb el projecte realitzat el 1848 per l'arquitecte Francesc Daniel Molina i Casamajó, guanyador del concurs municipal per a la nova plaça. En el lloc on avui hi ha la plaça, hi havia abans un convent de caputxins construït l'any 1718³. Després de la Desamortització de Mendizábal l'any 1822 i en ple Trienni Liberal, la propietat del terreny va passar a l'ajuntament el qual no va poder enderrocar el convent fins l'any 1835 degut a l'esdeveniment de l'anomenada Dècada Absolutista.

3.2. Antecedents arqueològics.

Pel que fa a intervencions anteriors properes a la que ens ocupa, només podem esmentar la intervenció realitzada per Jordi Ramos al maig de 2004 al carrer del Vidre la qual, va donar resultats positius a nivell de localització

² Existeix un treball de fi de carrera de la facultat d'Arquitectura sobre la Plaça Reial a la Universitat Politècnica de Catalunya realitzat per D. Almodóvar Bernal, J. L. Mateos Roque, X. Montilla Ferreres, E. Perarnau Camprubí, M. Pujol Torrent, J. M. Ramilo Pizarro, J. J. Robles González i J. A. Rodríguez Vázquez, dirigits per J. Gandulo Guerrero, C. Gallofré Porrera, E. López Conte i B. Meca Acosta.

³ El convent, situat antigament a Santa Madrona de Montjüic, el 1718 es traslladà al costat de la muralla de la Rambla. El 1823 l'edifici fou enderrocat, i el que es reféu immediatament, entre 1824 i 1829, també desaparegué definitivament el 1835, després de l'exclaustració.

d'estructures, amb la documentació de dos murs, un corresponent a un dipòsit del s.XIX, i un altre de cronologia i finalitat incertes .

Durant les intervencions arqueològiques dutes a terme a un solar situat entre nou de Sant Francesc i Passatge de la Pau i a la Plaça Joaquim Xirau es van documentar diverses estructures medievals, entre elles la muralla, i romanes. En aquesta intervenció es van poder documentar dos moments; un alt imperial i un baix -medieval. Del període alt imperial hem de parlar de l'aparició de les restes d'una vil·la que va permetre ampliar la zona coneguda d'ocupació al voltant del *pomerium* de la colònia de *Barcino*. Es va poder documentar un mur isolat, una petita sitja, una estructura de pedres reaprofitades, i un petit recinte amb *opus signinum* i un mur que constituïrien un dipòsit per emmagatzemar o tractar algun líquid. També aparegueren les restes d'un mausoleu en *capsa taulae* com a receptacle de l'enterrament, en l'interior del qual hi havia un recipient ceràmic reblert amb restes de d'ossos cremats i cendres amb material com llànties i elements de vidre i d'ús personal amb cronologia de finals del segle I d. C. Per sobre d'aquest hi hauria un nivell d'argiles i llims d'aportació natural amb ceràmiques del segle II – III d. C. Respecte al període medieval es va poder documentar més de 20 metres del tram de la muralla del segle XIII, alhora es va poder comprovar la tècnica constructiva usada. (HUERTAS, 1997),

També s'ha realitzat una intervenció amb resultats negatius pel que fa a l'aparició d'estructures construïdes o material arqueològic, al Carrer Escudellers 19, a càrrec de Bertha Durà Codi MHCB 066/07, al juliol de 2007 per encàrrec de l'empresa TEA.

Finalment, durant la intervenció arqueològica als carrers Nou de Sant Francesc, Josep Pijoan i Passatge de la Pau (2001, Bordas) es van documentar restes corresponents a dos moments cronològics. D'època baix-medieval (segles XIV i XV) van aparèixer alguns estrats amb ceràmica, i d'època moderna (XVIII i XIX) restes dels antics edificis que havien estat enderrocats feia poc.

4. METODOLOGIA

Per tal d'aconseguir els objectius marcats, cal seguir una metodologia sistemàtica i adequada. La que s'ha realitzat en aquesta intervenció s'inspira en el mètode de registre utilitzat per E.C.Harris i per A.Carandini (Harris, 1975, 1977, 1979; Carandini 1977, 1981). Es tracta de registrar objectivament els elements construïts i estrats que s'identifiquen (tant els que es conserven en alçat com els que es descobreixen en el subsòl), realitzant una numeració correlativa d'aquests, sota el nom d'Unitat Estratigràfica" (u.e.) que individualitza els uns dels altres. Cada u.e. s'enregistra en una fitxa on s'indica: la ubicació en el jaciment, les seves característiques físiques, la situació en les plantes i seccions i la posició física respecte a la resta d'unitats estratigràfiques amb les quals es relaciona. Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic, compost per plantes i seccions i el material fotogràfic imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

La principal raó de ser de l'arqueologia urbana és l'estudi de l'evolució històrica de la ciutat on es realitzi, allò que ha impulsat i ha provocat canvis en el territori, tant en l'àmbit geomorfològic com urbanístic, històric, organitzatiu i social, fins a esdevenir el fet concret del moment actual.

En el cas que en qualsevol intervenció es trobés algun tipus de material ceràmic, s'ha de recollir i separar diferenciant els materials que han sortit als diversos estrats arqueològics, i que han d'ajudar a donar una datació tant dels mateixos estrats com de les estructures que s'hi poden trobar relacionades.

Inicialment aquest material s'ha de rentar i seguidament se li atorga una sigla depenent de cada excavació, per tal de facilitar el seu inventari i precisar al màxim la informació recollida en les respectives memòries o informes arqueològics.

De la mateixa manera s'actua en el cas de documentar altres materials com el bronze, ferro, vidre, ossos, etc...

5.DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS.

El seguiment i corresponent control arqueològic del que és objecte aquesta memòria, es va dur a terme a partir del dia 3 d'octubre. Les obres requerien l'obertura d'una rasa de rasa de 35m de llargada aproximadament per 40cm d'amplada i amb una profunditat màxima de 60cm.

Des del dia 3 d'octubre es va dur a terme el control arqueològic preventiu de les obres segons ho requeria el projecte d'intervenció per tal d'engegar el procés de recerca preventiva necessari per a la localització i documentació de les possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, amb l'objectiu que marca la llei de Patrimoni i el Decret 78/2002.

Les tasques d'obertura de la rasa al carrer Nou de Zurbano es van iniciar amb l'obertura de dues cales, una al final de la rasa (Foto 1), i una altra al seu inici (Foto 3) per tal de localitzar possibles serveis que dificultessin els treballs d'estesa de cable.

La rasa es va continuar amb l'extracció de les lloses que cobrien el nivell de circulació, lloses que mesuraven 70x40cm per 4'5cm de gruix, amb la seva corresponent preparació de paviment de formigó d'uns 30cm de potència. Aquesta capa de lloses i la seva preparació de formigó, van ser extretes amb un martell pneumàtic. A continuació va aparèixer l'estrat de sorres UE 102, que reblien la rasa en la seva totalitat. Aquest estrat es va extreure de forma manual per part dels operaris de l'obra, sota el corresponent control arqueològic.

Inicialment, la profunditat màxima que es pretenia assolir era de 80cm, però en localitzar diversos serveis elèctrics durant la realització de la cata inicial (foto 3) que dificultaven l'estesa del cable, es va decidir per part dels responsables de l'empresa que realitzava les obres, d'anar per sobre d'aquests serveis, assolint així una profunditat màxima de 60cm al llarg de tota la rasa.

Al llarg de la realització dels treballs de buidat de la resta de la rasa, es va documentar únicament la presència de diversos serveis contemporanis que

la travessaven o al llarg de la mateixa, i que en alguns casos quedaven per sota de la cota màxima assolida en aquest control. (Fotos 4-6)

En acabar aquestes tasques es va poder donar per acabat el control arqueològic, donat que no es requeria cap més intervenció d'obertura en el subsòl.

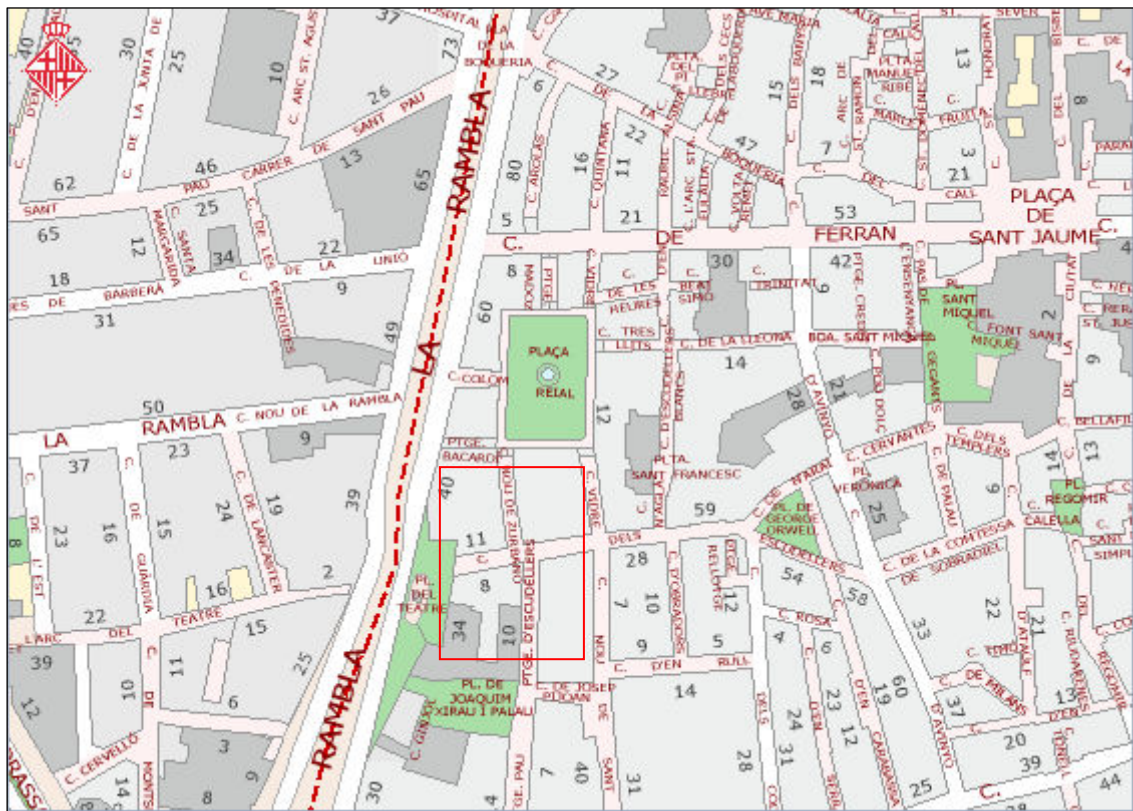
6.CONCLUSIONS

Durant l'actuació, tant de la maquinària de l'empresa Fecsa/Endesa-Espelsa, com del personal de l'obra, no s'ha documentat cap tipus d'estructura arqueològica, degut al gran nombre de serveis que travessaven en nombrosos punts la rasa efectuada i que també es trobaven presents al llarg de la mateixa, cosa que remarcava que ens trobàvem en una zona on ja s'hi havien realitzat gran quantitat d'actuacions urbanístiques com la que s'esmenta en aquesta intervenció.

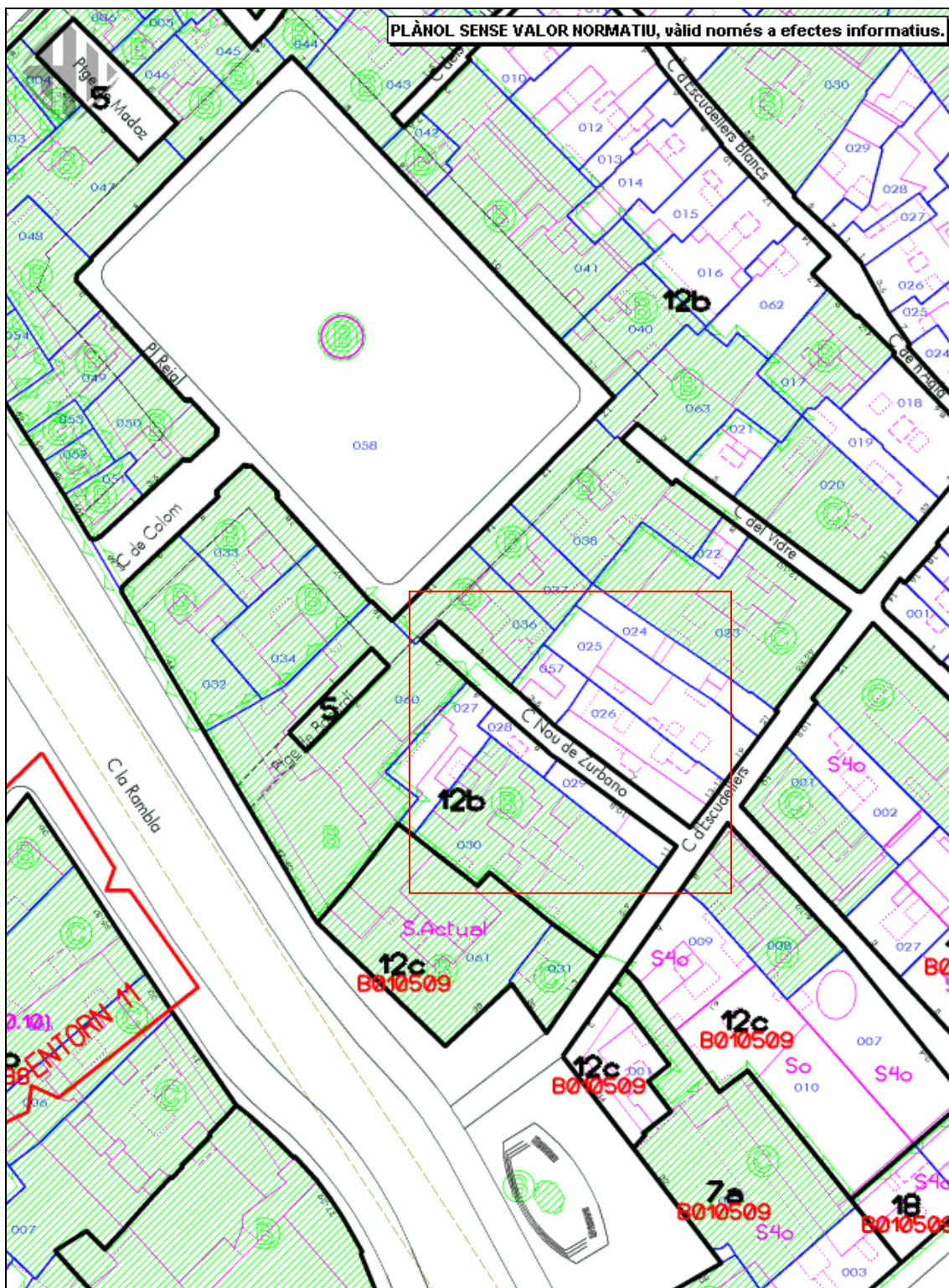
En cap dels dos trams en que es va realitzar la rasa, es va poder documentar cap tipus d'estructura arqueològica. Així doncs, la zona o aquests carrers en concret, és un indret on hi ha hagut una gran quantitat d'intervencions urbanístiques, donada la presència d'aquest gran nombre de serveis públics amb diferent funcionalitat (electricitat, gas, aigua, clavegueram...), cosa que fa pensar que les poques restes que puguin quedar conservades a la zona es trobin bastant malmeses o fragmentades en el cas de localitzar-se.

El terreny tampoc va aportar cap tipus de fragment de material ceràmic tractant-se en la seva totalitat de terres aportades durant les diferents tasques realitzades al subsòl.

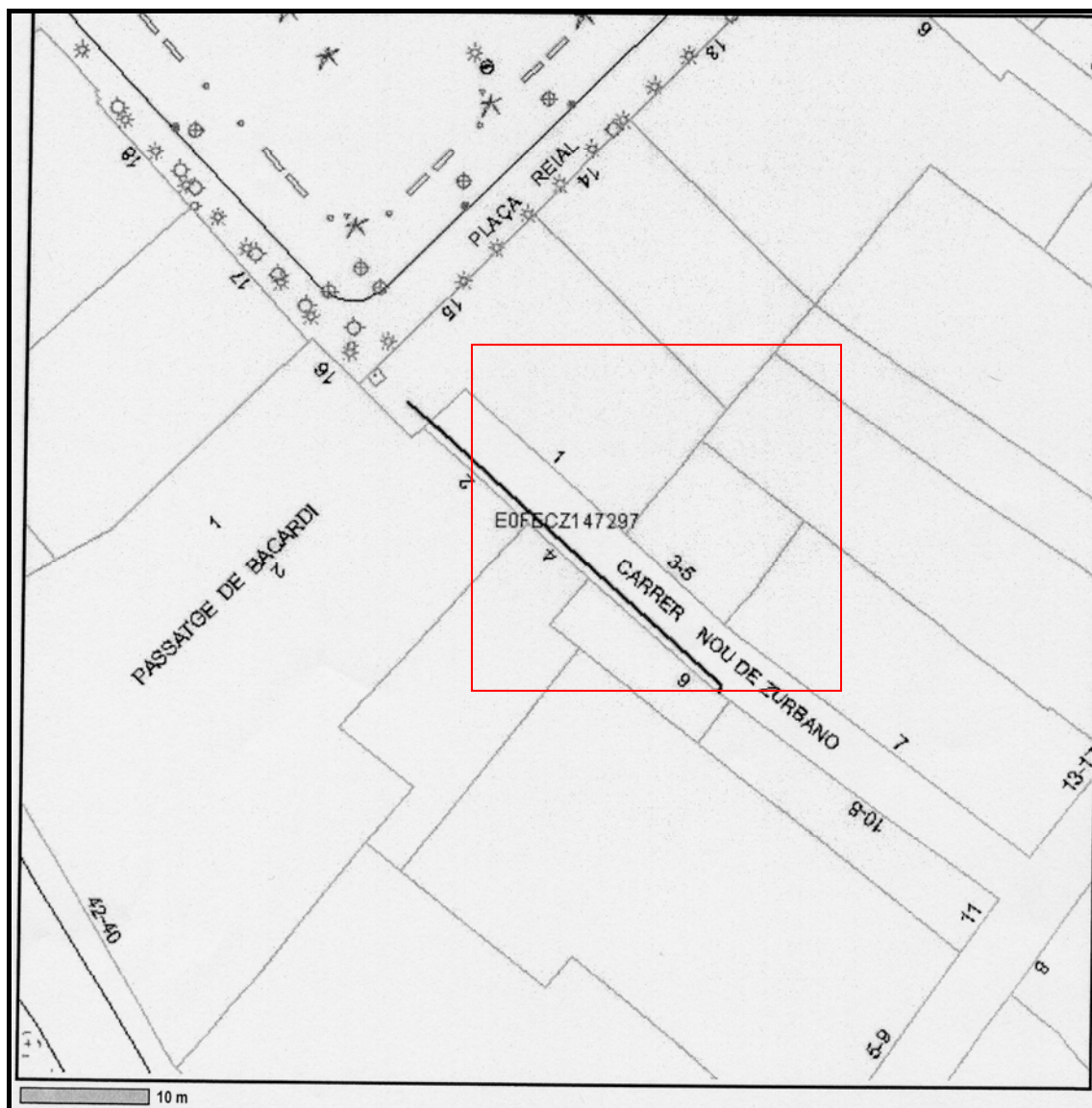
7. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

1. Plànol de la zona on s'ha realitzat la intervenció.

2. Plànol urbanístic 1/1000 de la situació del carrer on s'ha realitzat la intervenció entorn a la Plaça Reial.

4. Plànol de la situació de la rasa al Carrer Nou de Zurbano.

8. DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

1. Cata inicial corresponent al final del tram de la rasa.

2. Vista del carrer amb la cata realitzada. Inici dels treballs al fons.

3. Cata corresponent a l'inici de la rasa. S'aprecien els serveis de llum i gas detectats al llarg de tota la rasa.

4. Primer dels dos trams realitzats. S'aprecien els serveis elèctrics al lateral dret de la rasa.

5. Localització de serveis elèctrics al primer tram de la rasa.

6. Últim tram de la rasa. S'aprecien nombrosos serveis d'aigua, llum i gas.

9. UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 100	
Sector:		Fase:		Cronologia: s.XX
DEFINICIÓ :	Paviment de lloses			
DESCRIPCIÓ :	Lloses de ciment amb unes mides de 70x40cm i un gruix de 4'5cm			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	101	Es cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 101	
Sector:		Fase:		Cronologia: s.XX
DEFINICIÓ :	Formigó			
DESCRIPCIÓ :	Capa de formigó coma preparació per al paviment 101. Potència 30cm.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	102	Es cobert per	100
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 102	
Sector:		Fase:		Cronologia:
DEFINICIÓ :	Estrat			
DESCRIPCIÓ :	Sorres molt flonges.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	101
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

10.BIBLIOGRAFIA

AAVV. (1981): “Plaça Reial (Barcelona)” a *Quaderns d’Arquitectura i Urbanisme*, núm. 145, març-abril, p. 44-45.

AAVV. (1984): “El poblamiento de la zona sur de la Laietana litoral en época ibérica y romana” a *Arqueologia Espacial*. Teruel. Tom. 2.

AAVV. (1993): “Intervencions a Barcino (1982-1989)” a *Anuari d’intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana, Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona.

AAVV. (2004): *Abajo las murallas!!!.150 anys de l’enderroc de les muralles de Barcelona*. Museu d’Història de la Ciutat. Ajuntament de Barcelona. Direcció a càrrec d’Antoni Nicolau, director del Museu d’Història de Barcelona.

AINUAD DE LASARTE, J.; VERRIÉ, F. P. (1947): *Catálogo monumental de Espanya: La Ciudad de Barcelona*. Ed. Inst. Diego Velázquez CSIC, Madrid.

ALMODÓVAR BERNAL, D. *et alii*. (1991): *Plaza Real*. UPC. Escola Universitària Politècnica de Barcelona. Treball fi de carrera UPC, inèdit.

BARRAL I ALTET, Xavier, (1992): “Arquitectura, Art i Cultura” a *Història de Barcelona. La formació de la Barcelona medieval*. Vol 2. Dirigida per Jaume Sobresqués i Callicó. Gran Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

BARRAL ALTET, X. [dir] (2000): *Guia del Patrimoni Monumental i Artístic de Catalunya*. Volum 1. Ed. Pòrtic, Barcelona.

CORREA; MILÀ (1981): “Plaça Reial” a *Quaderns d’Arquitectura i Urbanisme*, núm. 149, novembre - desembre.

CORREA; MILÀ (1983): “Plaza Real, Barcelona: obra seleccionada pel Premi FAD /1982” a *On*, núm. 43.

FLORES, C.; AMMAN, E. (1965): “La arquitectura de Barcelona” a *Hogar y arquitectura*, núm. 55-56 (nov. 1964-feb. 1965).

GARCIA, A.; GUÀRDIA, M., (1996): *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*. Ed. La Magrana-Institut Municipal d’Història. Barcelona.

GRANADOS, Oriol (1982): “ El pla de Barcelona i la seva Història” a *Actes del 1 Congrés d’Història del Pla de Barcelona*. Institut Municipal d’Història. Barcelona.

GRANADOS , Oriol, (1991): “ Estructura urbana de la ciutat romana” a *Història de Barcelona*. Vol 1. Dirigida per Jaume Sobresqués i Callicó. Gran Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

HUERTAS, J (1997): *Informe memòria de la intervenció arqueològica a la plaça Joaquim Xirau/ plaça dels Banys*. Servei d’Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

LÓPEZ DE GUEREÑA CALDERÓN, A. (1982): *La Plaça Reial de Barcelona de la utilidad y ornato público a la reforma urbana Ignasi de Solà-Morales*. Ed. Escola Tècnica Superior d’Arquitectura, Barcelona.

PALET MARTÍNEZ, J.M. (1995): *Estudi territorial del Pla de Barcelona: Estructuració i evolució el territori entre l’època iberoromana i l’altmedieval segles II-I aC – X-XI dC*. Estudis i Memòries d’Arqueologia de Barcelona. Barcelona.

ROGENT, E. (1901): “Consideraciones sobre la arquitectura de Barcelona desde el Renacimiento” a *Anuario de la Asociación de arquitectos de Cataluña*. Barcelona, p. 11-134.